

Dr. Kiss László

A KOLERA HUNYAD VÁRMEGYÉBEN, 1831-BEN

– *Lugosi Fodor András megyei főorvos elfelejtett irata a koleráról* –

Az első nagy kolerajárvány 190. évfordulójáról emlékezünk meg 2021-ben. A századik évforduló évében Pataki Jenő feldolgozta az erdélyi kolera történetét¹. Ebben írja: „*Július közepe táján Hunyad megyében s Szászvárosszéken² a gyilkos kór jelentkezett. Csakhamar utána következett Brassó, Kóhalomszék, Felső-Fejér megye, Bardóc-szék, Fogarasvidék.*” Sajnos nemcsak Pataki, de más orvostörténész figyelmét is elkerülte, hogy a Hunyad vármegyei kolera lefolyását a legilletékesebb személy, a megye főorvosa, fizikusa, Lugosi Fodor András feldolgozta, és ki is nyomtatta 1832-ben. A kolera-centenárium ürügyén nem csak Pataki nyúlt a tollhoz. A sajnós fiatalon elhunyt, tehetséges orvostörténész, Bálint Nagy István (1893–1931) is megírta az 1831-es járvány történetét, összpontosítva az akkor használatos gyógymódokra³. Irodalomjegyzéke ábécérendben feltünteti a kolera idején megjelentetett kiadványok címeit. Az „F” betűnél szerepel Lugosi Fodor András „*Leírása azon járvány cholera nyavalyának, a melyly tek. ns. Hunyad vármegyében 1831. esztendő Julius 27-én ütött ki*” című, Pesten 1832-ben kiadott könyve.

Bálint Nagy István egy másik munkája, a könyv alakban 1928-ban kiadott *Kolerajárványok Csanád vármegyében* című monográfiája – címe ellenére – az egész országra vonatkozóan tartalmaz értékes orvostörténeti adatokat. Tőle tudjuk, hogy a járvány lezajlása után, 1832. március 6-án Lenhossék Mihály országos főorvos rendeletet adott ki, amely szerint „*minden orvos köteles megfigyelését záros határidőn belül a Helytartótanáccsal közölni, melyből a pesti egyetem orvosi kara a lefolyt*

---

1 Pataki Jenő: Az erdélyi kolera 100 éves évfordulója. In *Orvosi Szemle*, 4, 1931, 12. sz., 404–407.

2 Az idő tájt a Hunyad vármegyében található Szászváros (ma: Orăștie) székhelye volt a 435 km² területű, kb. 22 000 lakosú Szászváros-széknek. (Pallas Nagy Lexikona XV. kötet, 1897, 454.)

3 Bálint Nagy István: Az első cholerajárvány története és gyógymódja. In *Orvosi Hetilap*, 1931, 51., 52. sz., 1217–1219, 1233–1235.

kolera történetét fogja elkészíttetni".⁴ (Nem készült el.) Nem tudjuk, mennyire ösztönözhetette Lugosi Fodort a „másik magyar haza” protomedikusának felhívása. Azt viszont tudjuk, hogy könyvének előszavát a megyeszékhelyen, Déván 1832. június 27-én keltezte. Művét „nemes Hunyad Vármegye nagyrdemű administratorának⁵ méltóságos felső szilvási Noptsa⁶ László úrnak” ajánlotta. Ajánlásában köszönetet mond Noptsának, aki mint „Egéségi Főbb Biztos” segítette Lugosi főorvosi munkáját, együtt látogatva meg a kolerás betegeket is.

Könyve előszavában a főorvos bemutatja az addig magyar földön ismeretlen „*cholera nyavalyát*”. Hangsúlyozza, hogy mivel a kór „*mi úton és módon lehető elterjedésének természete esmérletlen vala*”, a kezdeti járványellenes intézkedéseket (vesztégzár) kétkedve fogadták a megyében. Sokan „*kikoholt politicus Cholerának*” tartották.⁷ A valóság azonban hamar megmutatkozott: A kolera „*tudtom szerint Nemes Hazánkban [értsd: Erdélyben – dr. K. L.], és pedig először is Nemes Megyénkben, Nagy-Rápolton [ma: Rapoltu Mare – dr. K. L.] ütött ki.*” Ő lehetett tehát az első, aki „megismerkedhetett” az új nyavalyával. Ezért kötelességének érzi, hogy „*Országunk Főbb Kormányzója... báró Josika (!) János*⁸... *Octob. 15-én 12,885 Szám alatt költ Praesidialis meghagyó rendelete következésül mindeneket feljegyezve*” leírja a kolerával szerzett tapasztalatait. Tisztában van azzal, hogy Bugát Pál és Schedel Ferenc szerkesztésében Pesten megjelenő *Orvosi Tár* havilapban 17, a Főkörmányszék⁹ által 6 „észrevétel, utasítás” jelent meg a nyavalyában követendő orvosi lépésekről. E bőség inkább zavaró, mint segítő, ezért „*azokat elmellőzve egyenesen tulajdon észrevételeim tiszta leírásába fogok*”.

A könyv első fejezete *Leírása a Járvány Cholerának* címet viseli. Érdemes felfigyelni a címre, hiszen a koleratörténettel foglalkozó orvostörténészek tudják, hogy az 1831-es kolerajárvány egyik legtöbb

4 Bálint Nagy István: *Kolerajárványok Csanád vármegyében*. Makó, 1928, kiadja Csanád-Arad-Torontál vármegye közönsége, 17–18.

5 Vagyis a megyében a főispáni funkciót 1831-ben a főispán-helyettes, az adminisztrátor látta el – lásd Jókai *A kőszívű ember fiai* című regényének Rideghváry Bence alakját.

6 Báró Noptsa/Nopcsa László Jókai *Szegény gazdagok* című regényében a Fatia Negra modellje.

7 Nem akarom erőltetni a hasonlatot, de gondoljunk 2020 januárjára, a koronavírusról hallott/olvasott hírek európai „könnyed” fogadtatására.

8 Báró Jósika János (? – 1843), 1822-től a főkörmányszék elnöke.

9 Főkörmányszék (Gubernium) – Erdély központi igazgatási szerve (a magyarországi helytartótanácshoz hasonló szerv).

vitát kiváltó kérdése az volt: ragályos-e (fertőző-e, járványos-e), vagy sem a kolera? Lugosi Fodor jól ismerte az *Orvosi Tár* hasábjain (is) zajló diskurzust, melyben a szerkesztő, Schedel a „ragályelleneseknek”, a pesti koleraházak igazgatója, Pólya József pedig a „ragály híveinek” volt a szócsöve.¹⁰ Lugosi Fodor is megkülönbözteti a kolera „népenes (epidemicus)”¹¹ és „járványos (sporadicus)” formáit. Az előbbit így határozza meg: „minden helységet minden különbség nélkül meglep”. A sporadicus formáról azt írja, hogy „tsak valamely környékben vagy helységben uralkodik” – nos, erre a „sporadicus” (szórványosan, itt-ott előforduló) kifejezés nem megfelelő, ezen forma jelzője az „endemicus” (valahol honos) és endémiának¹² nevezzük.

Következik a „jelenetek” (szimptomák) leírása. Ebből idézünk: „Middön első nap a betegeket megtekinteni kimentem, mindenikét udvarán vagy kertjében hasra, gyomrok égedelme végett, feküve találtam – szomjok ilyenkor kiolthatatlan.” Ez utóbbit „savanyított ugorka” levével enyhítették, ám e lé hányást váltott ki. Ezt követte a „kezeknek, láboknak görtsös egybehúzódása.” Érdekes észrevételt tett a kolera egyik fő tünetéről, a hasmenésről, melyet néha „hasmenet”-nek nevez. „A hasürület [értsd: a széklet] fejr és olly tiszta, hogy ha a bémázolt lepedő, ing vagy lábravaló megvizsgáltatott, azon a nedvességnél egyebet látni nem lehetett.”

Leírja néhány betege kóresetét is (kazuisztikáját), főleg azért, hogy ezekkel indokolja végkövetkeztetését a kolera lefolyását illetően: „Én részemről tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a Cholera nyavalya nem olly öldöklő, mint képzeltetik... nagyobb része az illy betegeknak azért holt el, mivel diaetai¹³ hibákat követtek el...”, pl. hideg vizet vagy alkoholt ittak, friss és/vagy éretlen gyümölcsöt, „török búzát” (kukoricát) ettek.

Állást foglal abban a kérdésben is: „Természetére nézve vallyon ragadó-e?” Megtörtént, hogy a betegek „hányataikba, hasüreleteikbe” lépett vagy a beteg „üterét” tapintva, a beteg lehányta őt. Nemegyszer

---

10 Kiss László: Diskurzus a kolera ragályosságáról az Orvosi Tárban – hatása a Semmelweis-tan elfogadására. In *Orvosi Hetilap*, 2020 – közlésre elfogadva március 30-án.

11 A szó alapja a görög „démosz”, azaz „nép” szó, vagyis az epidémia „nép között terjedő”, Lugosi szóhasználatával népenest jelent.

12 A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy az 1831-es kolerára – és a most zajló koronajárványra – használható a „pandémia” (világjárvány) elnevezés is.

13 Ez nemcsak étrendi, hanem életviteli, életmódbeli hibát is jelentett – pl. nem évszaknak megfelelő öltözet stb.

ő kezdte a beteg bőrét „dörgölni” – példát mutatva így a hozzátartozóknak a segítségnyújtásra –, vagyis igencsak megérintette a beteget. Ezek ellenére „hamar meggyőződtem a felől, hogy ezen nyavalya nem mindenekre nézve ragályos természetű... hanem olly járvány, mint akármí más népenes betegségek p. o. a hólyagos charlát,¹⁴ veres himlők, vérhas, nátha.” Hogy tehát valaki ezen nyavalyát elkaphassa, arra „a testben elfogadható gerjnek is kelletik lennie, és testi elrendelésnek...” Ha jól értelmezzük Lugosi szavait: a levegőben van a gerj (miazma), a beteg testében pedig fogékonyság a betegségre – ma úgy fogalmaznánk: nincs védettsége (immunitása) a szóban forgó „gerj” (kórokozó) ellen. Jómaga eleinte „véd-szer”-ként „chlor olvasztmányt” hordott magával, de ez állandóan köhögésre ingerelte, így a klórt félretette, és csak a „szokott diaetával” védekezett. Végül is, saját tapasztalataira támaszkodva, így sommázza véleményét a „ragadósságról”:

„...megmásolhatatlannak állítom... hogy a cholera hathatós reánk befolyó ereje, jóllehet a Légben vagyon, valamint a himlőé, az mindenkor legelőször az illy fertézzettel (Miasma) elkészült Lég csipőssége a bélehelet által oltódik belénk.” Ugyanakkor elfogadhatónak tartja, hogy a kolera nemcsak a levegő (lég) útján, hanem más módon is terjedhet. „Talán nem lett volna hiba azt [értsd: a kolerát] egynéhány megítéltetett rabokba hányat, hasürület, és izzadtságból oltani, melly próbatétel megbizonyítaná, mit lehessen felőle ítélni.” (Mi viszont ne ítélkezzünk elhamarkodottan a 21. századi orvostikai normák ismeretében ezen antihumánus ötlet felett, inkább lássuk meg Lugosi Fodor korát megelőző gondolkodásmenetét egy kór terjedési módját illetően.)

Az eddig elmondottak ismeretében nem meglepő, hogy a következő, *A Cholera okairól* című fejezet ezzel az állítással indul: „Főbb okául a légnak egy általunk még eddig esméretlen ártalmas részekkel megterhelt... kigőzölgését¹⁵ tarthattuk.” A fő okon kívül „előkészítő ok” lehet a megerőltető munka, romlott étel/ital, éretlen gyümölcs, éhezés, dorbézolás és a „bú, bánat, boszszúság, elcsüggedés, félsz.” „Gerjesztő ok” lehet a hirtelen időváltozás, megfázás, a már említett „rossz” étel/ital. A megye főorvosaként, Hunyad megyében „ezen nyavalya elkészítő s kivált gerjesztő okául, a köznépek, a közelebb elmúlt télen, a gabona szűke

14 Valószínűleg elírás, a hólyagos himlőről lehet szó (a skarlát nem okoz hólyagokat, hanem vörös, azaz skarlát kiütéseket.)

15 A kigőzölgés görög neve a „miasma”.

miatt származott szükségét tartom.” Ráadásul rövid farsang után hamar jött a „húsvéti böjt”.

Nézzük ezek után, mit ír Lugosi Fodor *A Cholera orvoslásáról* című terjedelmes fejezetben! Bevezetőként jelzi, hogy „a józan okosság javallattját” igyekezett követni és kezdetben „a környülállásokhoz, jelenetekhez alkalmaztatott orvoslásra” – mai nyelvre lefordítva: tüneti kezelésre – törekedett. Mivel e fejezet megértéséhez orvosi és/vagy gyógyszerési ismeretek szükségesek, mellőzzük a részleteket, és csak a laikus által is érthető, logikusnak tűnő módokat említjük. A legtöbb fertőző kór esetében (ma is) a gyógymódok két nagy csoportja használatos: a külső, illetve a belső kezelés. A külső, azaz bőrre alkalmazott módok közt nem szorulnak magyarázatra a borogatások, kenőcsök, dörgölő szerek, melegített téglák. Ezekről a nagy folyadékvesztéségtől (hasmenés, hányás) „kiszáradt”, lelassult vérkeringésű, hideg test felélénkülését remélték. Kevésbé logikus a külső orvoslás másik módja, amely főleg a betegség kezdetén érvágással, „vér szipók”, azaz piócák, illetve hólyaghúzóok bőrre helyezésével próbálta „megmozgatni” a beteg vérkeringését. Fodor hamar rájött azonban, hogy e „gyógymód” inkább árt – tovább fokozza a folyadékvesztést –, ezért csak ritkán alkalmazta. Hitt azonban a „dörgölés” hasznában, ezért a következő szer elkészítését és kéznél tartását ajánlotta minden háztartás számára. „Fél kupa¹⁶ seprő pálinka”, ugyanannyi borecet, „mustárliszt”,¹⁷ 25 paprika és 6 fokhagyma – ez utóbbiak összetörve kerülnek a folyadékba, melyet 8 napig hagynak „érelődni”. Mint fentebb láttuk, doktorunk gyakran maga kezdte el a dörgölést – példát mutatva és bátorságot öntve a beteg hozzátartozóiba.

A belső orvosláshoz a következő szereket használta: „Higány (*Calomel*), *Mákony*, annak *Zsidenham* szerint való hígítása, *Camphor*, *Hántató Hashajtók*, *Fodormenta*¹⁸ *olaj*, *Théak*, *China*, *Só*, *Bors* és *Fodormenta víz*,

---

16 Úrmérték: egy kupa az 1,41 liter (Bogdán István: *Régi magyar mértékek*. Bp., 1987, Gondolat, 27. o.)

17 Mustár, mustárfű gyógynövény. Magját sajtolás után szétmorzsolva ecettel vagy besűritett musttal – ezért lett a neve: mustár – keverik. Rozsliszttel keverve péppé alakítják – a bőrre kötve hathatós hólyaghúzó. *Pallas Nagy Lexikona*, XII. kötet, 865. o.

18 Fodormenta (*Mentha crispa* L.): gyógynövény, levelei illóolajat, mentolt tartalmaznak. Szélhajtó, izzasztó, görcsellenes tulajdonságai miatt a kamillához hasonlóan tea, borogatás, beöntés formájában alkalmazták (*Pallas Nagy Lexikona*, XII. kötet, 1896, 514–515. o.)

Hoffman cseppjei.” Nézzük tehát sorjában! A cseppfolyós, ezüstfehér fém, a higanyt (kénesöt) ősidők óta használták hashajtóként. Leggyakrabban a klórral alkotott vegyületét, a „calomelt” (mercurochlorid) használták, amely fehér, vízben oldhatatlan por volt, speciális mozsárban kellett finomra törni. Fodornak nem volt ilyen mozsara, ezért (is) csak ritkán adott betegének kalomelt.

Ha adott, akkor viszont többnyire mákonnyal keverte. A mákony – ismertebb nevén az ópium – a mák éretlen termésének bemetszésével nyert tejnedv. Fájdalomcsillapító, bélmozgást csökkentő hatása miatt szintén régóta használatos szer. Ismertté leginkább a híres angol orvos, Thomas Sydenham (1624–1689) – őt nevezi Fodor „Zsidenham”-nak – által vált, akinek „sáfrányos ópiumtinktúráját” szerte a világon használták. „*A mákony festvénye (Tinctura) elegyítetekbe mindig vétetett*” – írja Fodor. Sydenham is használta a Fodor által „china”-nak nevezett vörös kínakerget, egy dél-amerikai fa kérgét, amely igen keserű ízű gyógyhatású anyagot (alkaloidát) tartalmaz. Fájdalomcsillapítóként használták a kolerás beteg hasfájdalmainak enyhítésére.

Növényi eredetű a „*camphor*” (kámfor) is – a *Cinnamomum camphora* fa illóolaja – szeszes oldatának cseppjeit „*szíverősítőként*” használták.¹⁹ Ugyancsak cseppek formájában alkalmazták a német doktor, Friedrich Hoffmann (1660–1742) által bevezetett fájdalomcsillapítót is.²⁰ A többi, Fodor által felsorolt, „*belsőleg*” alkalmazott szer – tea, só, bors, fodormenta – nem igényel különösebb magyarázatot. Érdeemes megállnunk azonban egy szernél, melyet Fodor nem említ a felsorolásban, viszont később részletesen tárgyalja a vele szerzett tapasztalatait. Ez a szer a „*Dr. Leo Úr Vismut pora*”.

Mint ismeretes, a kolera Galícia (ma: Délkelet-Lengyelország) felől tört be Magyarországra, így a lengyel orvosok korábban „ismerkedhettek” meg az új nyavalyával. Tapasztalataikat közzé is tették. A magyarországi helytartótanács is erre támaszkodva, mindjárt a járvány elején „*közli a galíciai orvosok tapasztalatait és gyógymódjait, így egy bizonyos Leó, varsói katonai kórház orvosának gyógymódját is, ki a bismutot (Magisterium Bismuthi) olyan nagy adagban alkalmazta, hogy sokan ettől*

19 Később majd *Svejk*, a *derék katona* által használt, fájó ízületek bekenésére szolgáló „opodeldok” tartalmaz kámfort.

20 Hoffmann is híve volt a kámfornak, kínakéregnek, de a magyar bornak is, mint gyógyszernek.

pusztultak el.”²¹ Fodor is használta tehát e „hivatalos” gyógyszer – sőt saját magán is kipróbálta –, s bár „ártalmas voltát nem tapasztaltam, de azon... szembetűnő hasznát sem, mellyet maga a feltaláló Úr állított.” A bizmutpor szomorú szerepet játszott a felvidéki koleralázadás előidézésében is. Néhány orvos/gyógyszerész tanácsára a kutak vizébe szórták a port, hogy azok vizét fertőtlenítsék – „az együgyű felvidéki néppel könnyű volt elhíttetni, hogy az urak és a zsidók ilyen módon [értsd: az ivóvíz megmérgezésével] akarják őket elpusztítani.”²²

A különféle rendeletek által ajánlott/előírt gyógymódok rövid ismeretése után Fodor könyvének talán legfontosabb fejezetét közli, *Tzél-arányos s oltsóbb orvoslasmódja a Cholérának* címmel. A kolerára gyanús beteget azonnal „ispitályba” viteti – a „tehető” és a kórházat elutasító beteg „házi orvoslásban” részesült. A beteg megvizsgálása után – ha indokolt – eret vág, piócákat rakat fel; „flanérba takart” meleg téglá kerül a beteg dereka és talpa alá. Ezt követi a test erőteljes bedörgölése, „amíg a görtsök engedni nem kezdetek.” A cél a „kívánt izzadság” elérése – végső esetben ezt „gőzfördő”-vel éri el. A most vázolt „külső” kezeléssel egy időben már megkezdji a belső kezelést is: „bodza, szegfű virág vagy méhfűből készített thea” fél- vagy óránkénti itatásával. Ha javulás áll be – csökken a hányás/hasmenés gyakorisága, nem csökken az „életerő” – „8 lat²³ Fodormenta vízhez 1 nehezék Hoffmann cseppjeit, 20 csepp Zsidenham Laudánumát,²⁴ 4 csepp Fodormenta olajat, nádméz” (édesítésre) tartalmazó szerből félóránként, óránként bead egy-egy kanálnyit. A szomjúság oltására gyöngy- vagy árpalevet, sovány húslévet vagy „Sálep”²⁵-főzetet ad. Néha használta a „Dover porát”²⁶ is. Ha az „életerő” gyengülni kezd, kámfort és „china sót” is ad. Ha ez sem

21 Bálint Nagy István: *Kolerajárványok Csanád vármegyében*. Makó, 1928, 15. o.

22 Magyary-Kossa Gyula: Az első kolerajárvány Magyarországon. In *Orvosi Hetilap*, 1942, 17. sz. 205–206.

23 Az alapegység a lat. 2 lat az 1 nehezék, illetve 32 lat az egy font (0, 55 kg). Bogdán István: *Régi magyar mértékek*. Budapest, 1987, Gondolat, 28. o.

24 Az ópium szeszis kivonata: Tinctura opii, Laudanum liquidum.

25 Sálep (Radix salep): a keményítőt tartalmazó kosbor gumójából készült tápláló orvosság (*Pallas Nagy Lexikona*, X. kötet, 818.)

26 Thomas Dover (1662–1742) angol orvos és kalóz (!), az általa bevezetett, ópiumot is tartalmazó por népszerű volt egész Európában. Dover találta meg 1701-ben egy lakatlan szigeten azt az angol tengerészt, aki modellként szolgált Defoe *Robinson Crusoe* című regényéhez (Sebastian, Anton: *A Dictionary of the History of Medicine*. New York – London, 1999, 260. o.)

segít, a nyakra, köldök tájékára hólyaghúzó flastromot, a vétagokra mustáros kovászt rak. Bevallja: nem sok sikerrel...

Ezek után röviden említést tesz az eredményekről is: „*A Felgyógyultak hálás köszönettel hagyták el a kórházakat (!) meg levén elégedve minden tekintetben a reájok fordított gondviseléssel... az orvoslás alá vettek közül tsak egy negyedrész halt el, ezeknek is halálok inkább a későn nyújthatott segedelemnek, és a beteg idején koránti elgyengült erejének tulajdonítottatott.*” A 25%-os halálozás (letalitás) kitűnő eredménynek tekinthető – az országos átlag a 40-50% között volt.

Értékes adatokat szolgáltat az utolsó fejezet is, melynek címe: *Védlő-Szerek (Praeservativa)*. Ebben a kolera megelőzésnek módjait, lehetőségeit írja le. Ezek egyrészt az egyéni védekezést – test, öltözet tisztántartása, lakás füstölése fenyőmaggal, uborka, dinnye, kukorica tiltása stb. –, másrészt az orvosrendőrségi (közegészségügyi, higiénés) intézkedéseket ismerteti. Kiemeli, hogy Hunyad megyében is kezdetben ellenséges hangulat nehezítette a járvány elleni küzdelmet: Bábolnán [ma: Bobilna] akadályozták az ispotály felállítását, Gyógyon az orvost vasvillával, botokkal kergették el. Ezért fontosnak tartotta, hogy az egyszerű nép hozzáállását befolyásolni tudó falubírákat, papokat kioktassa a kolera gyanújeleire és az orvoslás módjaira, nemegyszer szemük láttára veszi be a gyógyszert, hogy annak ártalmatlanságát bizonyítsa.

S mivel a járvány előrehaladtával erősödik azon meggyőződése, hogy a kolera „*nem ragályos*”, feloldatja a helységek vesztegzárait, és csak egyes házak „*zárattak el, mellyek a kiállott tíz nap Contumacia*²⁷ *után... kívül-béül megmeszeltettek... megfüstöltettek.*” Később megelégszik a kolerás betegek házának „*megjelelésével*”.

Sajnos, nem írja meg, hol s hány ispotály – használja a kórház kifejezést is – állíttatott fel. Viszont leírja, kik dolgoztak a kórházakban: „*Orvosok, Beteg-Segédek, Főzők, Sütők, Mosók, Holtakat Temetők, Gödröket Ásók, Egészségi Biztosok, Comissariusok, és a Betegeket kinyomozó Tizedesek.*” Ez utóbbiak minden reggel és este végigjárták a rájuk bízott 10 házat, és a koleragyanús egyéneket keresték. (Ma szűrővizsgálatnak, tesztelésnek nevezik az ilyen tevékenységet.) Ha gyanús személyre

27 Kontumácia a vesztegzár (karantén) kevésbé ismert latin neve. Eredetileg 40 napig tartott – 40 franciául: quarantaine, ebből lett a karantén.

bukkantak, „kolompoltak” – a kolomp szavára orvos érkezett a házhoz, megvizsgálta a gyanús személyt, és döntött a sorsáról, pl. „saroglyára tétetvén” az ispotályba vitette. A tizedesek vezették a betegek, holtak nyilvántartását is – a változást naponta jelentették a „felügyelő orvosoknak”, ők viszont Fodornak, a megyei főorvosnak tettek jelentést. Fodor rendszeresen tájékoztatta előljáróit.

„Mindezekből ki-ki átláthattya, hogy mind az Orvosi, mind a Törvényhatói Elöljárók részéről e rettentő nyavalya mentől hamarább kiirtódhatása végett, melly intézetek és fáradozatlan igyekezetek fordítottak legyen, mellytől, hogy a Mindenható bennünket örökre megmentsen, szívemből óhajtom” – e sorokkal zárul Lugosi Fodor András Hunyad vármegyei főorvos 95 oldalas dolgozata a koleráról.

Az a dolgozat, amely eddig elkerülte az (orvos)történészek figyelmét, holott számos érdekes hely- és orvostörténeti adatot tartalmaz. Persze, van hiányérzetünk: nem közöl statisztikai adatokat, nem nevezi meg a kolera elleni küzdelemben részt vevő orvosokat, hatósági személyeket, sőt, még azt sem árulja el, meddig tartott Hunyad megyében a járvány. Az említettek ellenére úgy vélem, Lugosi Fodor írása bátran odatehető a kolozsvári járványt leíró dolgozat mellé.²⁸ A teljesség kedvéért: Lugosi Fodor kolera-iratára az Orvosi Tár *Könyvjelentés* című rovatában hívta fel a figyelmet, 1832-ben.

Végezetül essék pár szó magáról a szerzőről is, hiszen e téren is nagy az orvostörténetírás adóssága. Lugosi Fodor Andrást, az 1817-ben Pesten kiadott *Szülést segítő Tudomány és Mesterség* című műve alapján egyik könyves szerzőnek tartják. Az említett könyvet bemutató orvostörténész mindössze ennyit ír a szerzőről: „...előbb Doboka, majd Hunyad megye főorvosa és táblabírája volt, foglalkozott epidemiológiával, balneológiával és archeológiával (ez utóbbival valószínűleg Arányi tanár hatására), lugosi előnéven különböztették meg a sok Fodor között.”²⁹ Az „epidemiológiával” (járványtannal) való foglalkozásra utalás mögött talán a most ismertetett kolera-irata rejlik.

Székelyföld még Lugosinál is jobban elfeledett két orvosa, idősebb és ifjabb Spányik József életművét kutatva figyeltem fel az id. Spányik apósára, Lugosi Fodor Andrásra. Hamarosan rájöttem, egy gazdag

28 Pataki Dániel: *A cholera Kolozsvárt*. 1831.

29 Szállási Árpád: Egy szülészeti könyv Semmelweis előtt. In *Orvosi Hetilap*, 1978, 119. évf., 18. sz., 1117–1118. o.

életmű kötődik e névhez – bemutatása ez évben történt meg az *Orvosi Hetilap* hasábjain.³⁰

Kívánatos lenne, hogy 2031-ben, az első kolerajárvány 200. évfordulójára készülő munkákban méltó megemlékezést kapjon Lugosi Fodor András kolera-irata is. (A kolera-irat megtekinthető a budapesti Országos Széchényi Könyvtárban.)

Köszönetnyilvánítás: Ez úton is köszönöm Kutasy Tamásnak (Bécs), hogy figyelmemet felhívta „a két Spányikra”, illetve Lugosi Fodor Andrásra, és segített a rá vonatkozó korabeli dokumentumok felkutatásában, másolataik megszerzésében.

Fertő, 2020

---

30 Kiss László: Nem csak a szüléset érdekelte – a magyar archeológia egyik úttörője: Lugosi Fodor András (1780?–1858). In *Orvosi Hetilap*, 2020, 16. szám.